

STANJE TEORIJE HISTORIOGRAFIJE NACIONALNE FILOZOFIJE

FRANJO ZENKO

(Institut za filozofiju,
Zagreb)

UDK 1 (091)
Izvorni znanstveni članak
Primljen: 6. XII. 1994.

1. Današnje propitivanje stanja istraživanja povijesti hrvatske filozofije nipošto nije, ili točnije nije više, 'opterećeno' temeljnim pitanjima što ih izaziva 'ideja nacionalne filozofije'. Razlog tome može biti dvojak: bilo da se smatra da su ta pitanja dovoljno raspravljena te da se nakon Franje Markovića, Bazale, Zimmermanna i Filipovića jedva što ima dodati, bilo da je sustavno istraživanje povijesti hrvatske filozofije svojom golom činjeničnošću proizvelo onu kritičnu masu samorazumljivosti koja blokira svaku načelnu samokritičku upitnost. Stoga bi se svako daljnje insistiranje na načelnom problematiziranju 'nacionalne filozofije' moglo smatrati ili dovođenjem u pitanje toga posla ili barem određeno slabljenje nutarnjeg elana u tome poslu. Svako radikalno preispitivanje naših stečenih sigurnosti može naime rezultirati potvrđivanjem ispravnosti puta kojim idemo, ali jednako tako i raspoloživošću za drugim i drugačijim odlukama.

2. Dosadašnji radovi iz povijesti hrvatske filozofije dosegli su međutim onu razinu kritične mase kada se javljaju nova, dosada još nepostavljena pitanja. Mada smo još daleko od toga da možemo pomišljati na početak samog pisanja jedne povijesti hrvatske filozofije u pravom smislu te riječi, koja dakle ne bi bila tek proširena verzija nekog od postojećih tzv. povijesnih pregleda hrvatske filozofije (Zimmermann, Krstić, Harapin), ipak se već mogu nazrijeti pitanja koja će se pri izradi jedne povijesti hrvatske filozofije nužno nametati. Jedno je od takvih pitanja i pitanje *krono-logije* hrvatske filozofije. Razlikujem to pitanje od praktičnog neutralnog kronografskog modela kojim smo se služili i još se služimo u početnim fazama našeg historiografskog posla.

3. *Krono-logijsko* pitanje, kako ga želim ovdje postaviti, nalazi se na ovaj ili onaj način naznačeno već u spomenutim povijesnim pregledima hrvatske filozofije. U posve eksplicitnom smislu ono se već postavlja pri izradi nekih projekata koji su u tijeku, kao što je na primjer antologija tekstova iz hrvatske

filozofije, kao i u prvim pokušajima sinteza istraživanja na području jedne određene discipline, na primjer hrvatske filozofije umjetnosti (Zlatko Posavac), ili sinteze radova iz jednog određenog razdoblja, na primjer hrvatske renesansne filozofije. Ovdje ću se međutim zadržati samo na jednom načelnom pitanju, pitanju iskona, ili, razumljivije, izvora hrvatske filozofije. To je pitanje naznačeno, ali ne i eksplicitno postavljeno u spomenutim povijesnim pregledima. Odgovor na to pitanje međutim u neku ruku predodređuje *krono-logijsko* razumijevanje cjeline povijesti hrvatske filozofije.

4. Tipološki gledano tri su pristupa tome pitanju. Prvi je kronografski pristup koji onda sekundarno smještava 'iskon', 'izvor' i 'početak' hrvatske filozofije u jednu širu europsku kulturnu formaciju. Taj pristup može dobro ilustrirati Markovićev rektorski govor u kojem on prikazuje »*filosofijske* radnike sinove naše domovine u prošla četiri vieka od 15. do 18.«¹ Početak bi dakle hrvatske filozofije padao u 15. stoljeće recimo s Benkom Benkovićem ili eventualno s Nikolom Modruškim, te bi tako »častni putni list« hrvatske filozofije bio datiran iz vremena europske renesanse, ili, Markovićevim riječima rečeno, »iz dobe duševnoga preporoda Evrope«.² Tim će putem ići mnogi sve do Filipovića koji je taj općekulturološki pristup problemu iskona hrvatske filozofije najviše afirmirao.

5. Drugi je pristup problemu iskona hrvatske filozofije mitološki, odnosno religijski. Za taj pristup nalazimo ilustraciju u Zimmermanna, u njegovom povijesnom pregledu filozofije u Hrvatskoj zastupane po svećeničkom staležu tijekom tisuću godina.³ On uz etnološki nalaz visokih primitivnih kultura s izgrađenim mitološkim i religijskim sustavima s metafizičkom jezgrom vezuje i začetak filozofije uopće, a onda i u hrvatskog naroda. Dopuštajući da je geneza hrvatske filozofije »još davnija i opće čovječanska na osnovici naravne religije«, ali je, prema Zimmermannu, »potpuno opravdana tvrdnja, da se *filozofska povijest hrvatskoga naroda* otpočinje izgrađivati već njegovim pokrštenjem.«⁴ Tako religijski shvaćen, iskon hrvatske filozofije određuje i njezin logos razvoja u vremenu, tj. kronologiku koja se očituje u naslovima razdoblja povijesnog razvojnog slijeda hrvatske filozofije: (1) *Kršćanstvo i prvi počeci filozofije u Hrvata*;⁵ (2) *Crkvena školska filozofija*;⁶ (3) *Filozofski pisci do novijeg razdoblja*

¹ Franjo Marković, *Filosofijske struke pisci hrvatskoga roda s onkraj Velebita u stoljećih XV. do XVIII.* Zagreb, 1882., str. 257. (Citiram prema pretisku u časopisu *Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine*, 1–2/1975.)

² Isto, str. 273.

³ Stjepan Zimmermann, *Filozofija u Hrvatskoj, zastupana po svećeničkom staležu – kroz tisuću godina.* Zagreb, 1929.

⁴ Isto, str. 2.

⁵ Isto, str. 1.

⁶ Isto, str. 2.

crkvene filozofije;⁷ (4) Ruder Josip Bošković i filozofija do osnutka Strossmayerova sveučilišta;⁸ (5) Savremeni razvitak katoličke filozofije.⁹

Uočljivo je da s petim poglavljem počinje problem jer se sa Strossmayerovim sveučilištem konstituira uz katoličku filozofiju i drugi duhovni genus hrvatske filozofije. Svjestan je toga i Zimmermann kada na kraju u bilješci kaže kako je »samo djelomično došla do izražaja savremena filozofija u Hrvatskoj« jer se on, Zimmermann, ograničio na pregled hrvatske filozofije »zastupane po svećeničkom staležu.«¹⁰ Upitna je dakle dosljedna kronologika samo hrvatske suvremene filozofije jer ona nije čitava iz religijskog iskona. Iz kojeg iskona je onda, ili bi mogao biti, njezin drugi dio?

6. Treći je pristup problemu iskona hrvatske filozofije etničko-nacionalni. Ilustrativni primjer toga pristupa nalazimo u Krune Krstića. U svom povijesnom pregledu filozofije u Hrvatskoj iskon hrvatske filozofije Krstić ne vidi u nekom razdoblju opće europske kulture niti u religiji, naravnoj ili objavljennoj, nego u prirodnoj pretpostavci hrvatske narodne filozofije, koja jest »jezična građa hrvatskih narodnih govora (posebno govora, koji je uzet kao temelj književnom jeziku – štokavštine)«. Zašto? Zato jer ta »građa i po semantičkim odnosima rječničkoga blaga i po ustrojnim zakonitostima rečenice nesumnjivo u sebi krije osebujne crte hrvatskoga bića, odnosno prirodne pretpostavke hrvatske narodne filozofije.«¹¹

Jasno je Krstić dao na znanje ovom sintagmom »hrvatska narodna filozofija« čiji je on čak i čiji pristup problemu iskona hrvatske filozofije slijedi. To je naime Bazalin pristup. On je taj narodnosni pristup konsekventno zastupao u svojoj *Povijesti filozofije* koji je, da tako rekнем, programatski očitovao u naslovu prve knjige koji glasi ne jednostavno 'povijest grčke filozofije', nego *Povijest narodne grčke filozofije*.¹²

7. Nije potrebno eksplicitno ukazivati na sve komplikacije na koje bi jedna pisana povijest hrvatske filozofije naišla ako bi htjela dosljedno slijediti kronologiku razvoja hrvatske filozofije iz naznačenog etničko-nacionalnog, narodnosno-jezičnog iskona hrvatske filozofije. Da je pak upravo ovaj pristup pri konstituiranju povijesne samosvijesti hrvatske filozofije, sve tamo od mladog Račkog, preko Markovića do Bazale, bio najizazovniji, nije se čuditi: raskid s latinskim jezikom

⁷ Isto, str. 7

⁸ Isto, str. 12.

⁹ Isto, str. 17.

¹⁰ Isto, str. 23.

¹¹ Kruno Krstić, *Filozofija u Hrvatskoj*. U: *Naša domovina*, Zagreb, 1943., str. 397.

¹² Albert Bazala, *Povijest filozofije*, sv. I, str. 75. (Citirano prema drugom fototipskom izdanju u Zagrebu 1988.)

i u drugim europskim i ne samo europskim nacionalnim filozofijama bio je jednako tako dramatičan kao i u hrvatskoj, samo mi o tome malo znamo.

8. Nakon prikaza problema kronologije povijesti hrvatske filozofije u svjetlu pitanja iskona hrvatske filozofije očekivalo bi se neko ponuđeno rješenje. Zasada bih mogao reći samo to da se rješenje jedva može očekivati iz horizonta samo jednog od opisanih pristupa problemu iskona hrvatske filozofije. Već se i komparativna istraživanja povijesti 'narodnih' filozofija slažu u tome da je 'narodna grčka filozofija' po svoj prilici izuzetak i da je nemoguće bilo kojoj nacionalnoj filozofiji na svijetu uspoređivati se s tim izuzetkom, a kamoli ga pokušati oponašati. Tematiziranjem ovoga pitanja htio sam u povodu pregleda stanja istraživanja povijesti hrvatske filozofije tek upozoriti na to da se ipak nismo posvema još oslobodili nekih načelnih pitanja što ih izaziva fenomen nacionalne, dosljedno, i hrvatske filozofije.

STANJE TEORIJE HISTORIOGRAFIJE NACIONALNE FILOZOFIJE

Sažetak

Sa začetkom, razvojem te institucionaliziranom sustavnošću istraživanja povijesti hrvatske filozofije od Franje Markovića preko Bazala i Zimmermanna do istraživačkog tima u Institutu za filozofiju u Zagrebu sutematiziralo se i načelno pitanje nacionalne filozofije.

Jednom prihvaćena, 'ideja nacionalne filozofije' (Albert Bazala) uspješno, tj. plodono funkcioniра (i) u istraživanju povijesti hrvatske filozofije.

Neka metodološka pitanja historiografije nacionalne, pa onda i hrvatske filozofije, nisu međutim izričito postavljena. Jedno je od takvih i pitanje kronologije nacionalne, odnosno hrvatske filozofije, točnije, njezina iskona. Autor nalazi tri pristupa problemu iskona hrvatske filozofije: kronografski, mitolojski i religijski te etno-nacionalni.

THE CURRENT STATE OF THE THEORY OF HISTORIOGRAPHY OF NATIONAL PHILOSOPHY

Summary

The principal question of 'national philosophy' was systematized with the beginning, the development and the institutionalization of the system of research into the history of Croatian philosophy, from Franjo Marković, Bazala and Zimmermann to the research team of the Institute of Philosophy in Zagreb.

Once accepted, the 'idea of national philosophy' (Albert Bazala) has functioned successfully, i. e. fruitfully in the research into the history of Croatian philosophy.

However, some methodological questions of the historiography of the national, and also Croatian philosophy, have never been explicitly asked. One of these is the question of the chronology of the national, that is Croatian philosophy, and the author tries to expound it and problematize it explicitly under the above title.